

הרב דוד סתיו והרב אברהם סתיו

דיני ייחוד לבעלי נטייה חד־מינית

- הקדמה ■ האם קיים מעמד הלכתי של בעל נטייה חד־מינית? ■ ייחוד עם גברים
- ייחוד עם זכר בימינו: האם יש איסור בימינו? ■ האם בעלי נטייה חד־מינית נחשבים "פרוצים"? ■ אופי האיסור
- ייחוד עם נשים: חריגים בדיני ייחוד; ייחוד במי שאינו נמשך לנשים ■ סיכום

הקדמה

שאלה: אני לומד בשיבת הסדר ויש לי נטיות הומוסקסואליות, אף שכאדם שומר תורה ומצוות מעולם לא מימשתי נטיות אלו. האם מותר לי להמשיך לגור בפנימייה בחדר עם בחור שאין לו נטיות כאלו? האם יש בזה משום איסור ייחוד?

האפשרות שאדם יקיים יחסים עם בן מינו הייתה מוכרת מאז ומעולם, וכבר בתורה יש התייחסות מפורשת לכך (ויקרא כ, יג):

ואיש אשר ישכב את זכר משכבי אשה תועבה עשו שניהם מות יומתו דמיהם בם.

אם התורה טרחה לאסור פעולה זו, מסתבר שהיו כאלו שנהגו לבצע אותה. ואכן, התורה עצמה מספרת שאנשי סדום אמרו ללוט (בראשית יט, ה): "איה האנשים אשר באו אליך הלילה הוציאים אלינו ונדעה אתם", וחז"ל ייחסו מעשה זה גם לחם בן נח (סנהדרין ע"א) ולפוט־פר (סוטה יג ע"א).

בספרי הנביאים אפשר לראות ביטויים לקיומה של תופעה זו גם בעם ישראל, והבולט שבהם הוא סיפור פילגש בגבעה, שבו ביקשו אנשי גבעה (שופטים יט, כב): "הוצא את

האיש אשר בא אל ביתך ונדענו".¹ גם בדברי חז"ל אפשר לראות תוכחה חוזרת ונשנית על עוון זה של משכב זכור, ומדבריהם עולה שהם התמודדו עם תופעה כזו. כך למשל נאמר בגמרא (סוכה כט ע"א) שהחמה לוקה בשל משכב זכור, ובמשנת רבי אליעזר (פרשה יח, מהדורת ענלאו, עמ' 337) נאמר שמשכב זכור קשה כעבודה זרה.

מכל המקורות הללו עולה שמשכב זכור היה מוכר בעם ישראל כמעשה עברה, אך אין בהם תיאור של מערכות זוגיות חד-מיניות או אף של נטייה קבועה כזו. אצל אומות העולם המצב היה חמור יותר. בגמרא (חולין צב ע"א-ע"ב) נאמר שישנן שלוש מצוות בלבד שבני נוח ממשיכים לקיים:

אחת – שאין כותבין כתובה לזכרים, ואחת – שאין שוקלין בשר המת במקולין, ואחת – שמכבדין את התורה.²

ופירש רש"י (שם, ד"ה שאין כותבין):

דאע"פ שחשודין למשכב זכור ומייחדין להם זכר לתשמישן אין נוהגין קלות ראש במצוה זו כל כך.

אולם במדרש בראשית רבה (פרשה כו, ה) נאמר ביחס לדור המבול:

ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו – אלו נשי אנשים. מכל אשר בחרו – זה זכר ובהמה. רבי הונא בשם רבי אמר: דור המבול לא נימחו מן העולם עד שכתבו גמומסיות [שטרי נישואין]³ לזכר ולבהמה.

1 כמו כן, יש שפירשו את הקדשים המוזכרים בתקופת רחבעם (מלכים א יד, כד) כמכוונים לחוטאים במשכב זכור; ועיין בספרי ([פינקלשטיין], האזינו, פסקא שיח), ולעומת זאת בפירוש הרד"ק ובתרגום לפסוק (שם). רבותינו טוענים כי גם עם ישראל היה נגוע לעתים בתופעות דומות, וכך ביארו את הפסוק ביחזקאל (לג, כו): "עמדתם על חרבכם עשיתן תועבה ואיש את אשת רעהו טמאתם והארץ תירשו" – "עמדתם על חרבכם" – זו עיני דין וגזל, 'עשיתן תועבה' – זו משכב זכור, ו'איש את אשת רעהו טמאתם' – גילוי ערוה" (תוספתא [ליברמן], סוטה ו, ט). כלומר, הנביא מוכיח את העם כי בבית ראשון הם כשלו גם במשכב זכור. גם הגמרא (סנהדרין פב ע"א) דורשת על הפסוק במלאכי (ב, יא): "בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלם" – "ותועבה נעשתה בישראל ובירושלם" – זה משכב זכור". עם זאת, קשה להסיק ממקורות אלו מה היה היקף התופעה ובאיזו מידה היא נמשכה אחר כך בתקופת בית שני. אכן, גם בתקופות מאוחרות יותר, בשלהי בית שני, אנחנו מוצאים בכמה מקומות התייחסות אל התופעה, וקשה להניח שהדברים היו נאמרים אם לא הייתה להם רלוונטיות מעשית. וכך אומר הירושלמי (ברכות ט, ב): "'שאוג ישאג על נוה' – בשביל נויהו. אמר ר' אחא: בעון משכב זכר. אמר הקדוש ברוך הוא: אתה זיעזעתה איברך על דבר שאינו שלך, חייך שאני מזעזע עולמי על אותו האיש", וכך דרש הספרי (שם): "'בתועבות יכעיסוהו' – זה משכב זכור". קשה לחשוב כי המדרש יפרש כך את הפסוק בפרשת האזינו המתאר את תועבות האומה אם לא היה מדובר בתופעה של ממש.

2 למעשה, מעמדן של שלוש המצוות הללו התערער מאוד בדורות האחרונים.

3 המילה "גמומס" ביוונית מציינת קשר נישואין, כגון במילה "מונוגמיה".

ממקורות אלו עולה כי אצל אומות העולם משכב זכור היה ממוסד ברמה כזו או אחרת, ואכן אנו יודעים שבחברה היוונית העתיקה בימי בית שני הייתה הנטייה החד־מינית מקובלת ולגיטימית לא פחות מן הנטייה הדו־מינית.⁴

בדורות האחרונים חדרה תופעה זו גם לעם ישראל, ואנו מתמודדים כעת לא רק עם מעשי עברה חד־פעמיים של משכב זכור אלא עם אנשים המגדירים את עצמם במוצהר כבעלי נטייה חד־מינית. אם נקבל הגדרה זו כבעלת משמעות הלכתית, אפשר יהיה לגזור ממנה השלכות על הלכות צניעות, הן לקולא הן לחומרא. במאמר זה נתמקד בהשלכות של הגדרה זו על דיני ייחוד. הדין הבסיסי של איסור ייחוד אוסר על גבר ואישה להתייחד זה עם זה באופן שעלול להביא לידי עברה. אם נגדיר גבר כהומוסקסואל, יש לשאול שתי שאלות שאינן בהכרח קשורות זו לזו: האם הוא אסור בייחוד עם גבר? והאם הוא מותר בייחוד עם אישה?

כפי שצינו, שאלה זו נובעת בראש ובראשונה מהגדרת התופעה החדשה (יחסית) של הומוסקסואליות מוצהרת, ולכן נפתח בדיון בתופעה זו. לאחר מכן נעבור לדיון ממוקד יותר בדיני ייחוד, ובמהלכו ננסה להשוות תופעה זו למקרים מקבילים שכבר נדונו בדברי הפוסקים.

האם קיים מעמד הלכתי של בעל נטייה חד־מינית?

השאלה שאותה אנו מבקשים לברר איננה שאלה אמפירית אלא עיונית־הלכתית. דהיינו, השאלה איננה אם קיימת תופעה של בני אדם הנמשכים מינית לבני מינם (שאותה אנו רואים בעינינו), אלא אם יש למשיכה זו מעמד הלכתי. כמו כן, שאלה זו קשורה רק בקשר רופף לשאלה שנחלקו בה החוקרים, אם ההומוסקסואליות נובעת מגורמים גנטיים או סביבתיים.⁵ השאלה שאנו מבקשים לברר היא: האם יש שוני מהותי בין הומוסקסואל להטרוסקסואל, או שבאופן בסיסי כל בני האדם שווים בעיני ההלכה, וההבדלים ביניהם הם רק בעוצמת היצרים ובאופן ההתמודדות עמם?

נמחיש את השאלה מתוך תחומים אחרים. בגמרא (שבת קנו ע"א) נאמר שמי שנולד במזל של כוכב צדק יהיה אדם צדיק, ומי שנולד במזל מאדים יהיה שופך דמים. הגמרא

4 ראה למשל בדיאלוג "המשתה" של אפלטון.

5 ראה למשל Tuck C. Ngun & Eric Vilain, "The Biological Basis of Human Sexual Orientation: Is There a Role for Epigenetics?" 86 ADVANCES IN GENETICS 167 (2014). סיכום ממצאיה של עשרות מאמרים אפשר למצוא גם באתר "ויקיפדיה" באנגלית בערכים: Biology and Sexual Orientation; Environment and Sexual Orientation.

שם נותנת כמה המלצות חינוכיות כיצד להתמודד עם נטיות אלו, אך לא מצאנו בשום מקום שיש מעמד הלכתי של "נולד במזל מאדים" שמגדיר את האדם כאכזרי (ופוסל אותו מלהיות דיין או חזן וכדומה). לעומת זאת, מצאנו בהלכה מעמד של "אסטניס", היינו אדם מעונג ומפונק יותר מן הרגיל (רש"י, ברכות טז ע"ב, ד"ה משנה), ודינו שונה מדין בני אדם רגילים בתחומים רבים, הן לקולא הן לחומרא.⁶

ממילא יש לשאול: האם דינו של הומוסקסואל הוא כמי שנולד במזל מאדים, ויש לו הנחיות חינוכיות מסוימות אך אין לו מעמד הלכתי שונה, או שמא דינו כאסטניס, ויש לו מעמד הלכתי מיוחד לקולא ולחומרא?

ייתכן שאפשר להביא ראיות לחקירתנו מדברי האחרונים. הרב משה פיינשטיין כתב בתשובה לאדם שנכשל במשכב זכור, שבחטא זה אין תאוה מינית רגילה (שו"ת איגרות משה, אורח חיים, חלק ד, סימן קטו):

למשכב זכור ליכא שום תאוה מצד הבריאה וכל התאוה לזה הוא רק תועה מהטבע לדרך אחר אשר גם רשעים בעלי תאוה שלא נמנעין מצד חטא ועון אין הולכין לשם. שיצר הרע זה אינו אלא מחמת שהוא דבר אסור שהוא כמו להכעיס ח"ו... תאוה למשכב זכור הוא נגד עצם התאוה וגם רשעים אין להם תאוה לזה בעצם אלא שכל התאוה הוא רק מחמת שהוא דבר אסור והיצה"ר מסיתו להמרות נגד רצון הקב"ה.

בדברי ה"איגרות משה" מבואר שהוא אינו מכיר במעמד של אדם כהומוסקסואל, וטוען שמדובר בנטייה לא טבעית של אדם כלפי דבר האסור לו. עם זאת, בתשובה אחרת כתב הרב פיינשטיין (שם, אבן העזר, חלק ד, סימן קיג) בנוגע לבעל שהתברר אחרי הנישואין שהוא הומוסקסואל, ש"אם הוא שטוף בזה שיותר נהנה ממשכב זכור ממשכב נשים הוא ודאי קידושי טעות", ומשמע שמדובר בסטטוס שמגדיר את זהות האדם כמעין "בעל מום" שקידושו קידושי טעות. אך נראה שכוונתו היא רק שכאשר אדם נוהג באופן קבוע לחטוא במשכב זכר ומבכר זאת על פני הקשר עם אשתו, יש בכך פגיעה קשה בחיי הנישואין, ואין הוא מתייחס למעמד הנטייה כשלעצמה.

לעומתו, הראי"ה קוק ב"אורות הקודש" (חלק ג, "תהפוכות הנטיות הטבעיות") הכיר בקיומה של נטייה כזו:

6 אסור לו לאכול בערב פסח כבר מן הבוקר כדי שיוכל לאכול בערב, מותר לו לרחוץ כשהוא אבל, ועוד דינים רבים: עיי' אנציקלופדיה תלמודית, כרך ב, ערך אסטניס.

ההתעוררות של המדע החדש על דבר הנטיה הטבעית שיש לאיזה בני אדם מראשית יצירתם [למשכב זכור], ובשביל כך חפצים הם לעקור את המחאה המוסרית בזה, אבל דבר אֵלהינו יקום לעולם. וכבר פירש בר קפרא על זה, תועבה תועה אתה בה, שהיא נטיה רעה, שצריך אדם וכללות האדם להלחם עליה. ומקצת הטינא שאולי תמצא אצל יחיד באופן שאי אפשר לעקרה, זה ראו חכמים מראש ואמרו על זה, כל מה שאדם רוצה כו', משל לדג הבא מבית הציד, רצה לאוכלו צלי שלוק מבושל אוכלו. ובזה העמיקו בטבע האדם עד לחמלה על המקולקלים בראשית יצירתם.

אפשר לראות שהרב פיינשטיין והרב קוק חלוקים בהסבר דרשתו של בר קפרא (נדרים נא ע"א) – "תועבה" – תועה אתה בה". הרב פיינשטיין מסביר שהכוונה היא, שאין זו נטייה טבעית כלל אלא סטייה שהאדם יוזם אותה ללא כל הצדקה (עיין רש"י שם, ד"ה תועה), ואילו הרב קוק מסביר שזו נטייה טבעית מולדת שהאדם צריך להילחם בה. לענייננו חשובה העובדה שהרב קוק רואה בנטייה זו גורם בעל משמעות הלכתית שחז"ל ניסו להתחשב בה בדרכים שונות, ואילו הרב פיינשטיין אינו רואה בה גורם משמעותי.

ניתן לראות שמחלוקתם קשורה גם לשאלה המחקרית-פסיכולוגית: לדעת הרב פיינשטיין, מדובר בנטייה שמתעצבת על ידי האדם והחברה,⁷ ואילו לדעת הרב קוק זו נטייה מולדת. משום כך נדגיש שוב כי שאלה זו איננה מכרעת בענייננו: גם אם מדובר בנטייה מולדת, ייתכן שאין לה מעמד הלכתי (בדומה לנטייה המולדת של בני מזל מאדים לרצוח), וגם אם מדובר בנטייה נרכשת, ייתכן שבשלב מסוים היא מוטמעת באדם במידה רבה שמשנה את מעמדו ההלכתי (בדומה לתכונת האסטיסיות שיכולה להיות נרכשת).

תחום קרוב יותר לתחום ההלכתי הוא התחום החברתי-משפטי. בתחום זה הראה הפילוסוף וההיסטוריון מישל פוקו שהתפיסה ביחס להומוסקסואליות השתנתה לאורך ההיסטוריה. לדבריו,⁸ עד למאה ה־18 נתפסה ההומוסקסואליות כ"חטא", בדומה לחטאים מיניים אחרים כגון ניאוף או אונס, אך מן המאה ה־18 נתפסת ההומוסקסואליות

7 חיזוק לגישת הרב פיינשטיין אפשר להביא מדברי הרמב"ן (דברים כט, יח, ד"ה ופירוש למען): "כי נפש האדם הרוה שאיננה מתאוה לדברים הרעים לה, כאשר תבא בלבו קצת התאוה והוא ימלא תאותו אז יוסיף בנפשו תאוה יתירה ותהיה צמאה מאד לדבר ההוא שאכל או שעשה יותר מבראשונה, ותתאוה עוד לדברים רעים שלא היתה מתאוה להם מתחלה. כי המתאוה לזמת הנשים היפות, כשיהיה שטוף בזמתן תבואה תאוה לבוא על הזכר ועל הבהמה".

8 מישל פוקו תולדות המיניות, כרך ראשון – הרצון לדעת (גבריאל אש מתרגם, התשנ"ו), עמ' 29–38.

כסטייה שמגדירה את זהותו של האדם כזהות מעוותת ולא טבעית.⁹ נראה שניתוח זה הולם גם את המקורות שראינו, שהרי בתורה מופיע האיסור כאיסור רגיל, בדומה לשאר איסורי עריות, והראי"ה קוק מודה שדבריו נובעים מ"התעוררות המדע החדש". כמו כן, רק בדברי הפוסקים בדורות האחרונים אפשר למצוא (כפי שנראה להלן) התייחסויות הלכתיות להומוסקסואל כאדם, בניגוד לדורות הקודמים שבהם יש רק התייחסות לחטא של משכב זכור ולהשלכותיו.¹⁰ פער זה אינו נובע בהכרח משינוי תפיסתי, והוא יכול גם לנבוע משינוי במציאות: כאשר בני אדם מגדירים את עצמם כהומוסקסואלים, ייתכן שגם ההלכה תתייחס אליהם ככאלו.

לסיום חלק זה אפשר להציע חילוק בין סוגים של הומוסקסואלים. לעיל ראינו שיש סתירה לכאורה בין שתי תשובות של הרב פיינשטיין, והצענו שלדעתו הנטייה עצמה אינה מולדת אך העובר על האיסור באופן תדיר נחשב "בעל מום". אך אפשר ליישב את דבריו באופן אחר. הכותרת של תשובתו הראשונה הייתה "לנכשל במשכב זכור", ואפשר להבין שהוא פונה לאדם שזהותו המינית אינה ברורה ומבהיר לו שמשיכתו לגברים היא רק עצת היצר. לעומת זאת, בתשובה השנייה הוא מתייחס בפירוש לאדם נשוי שזהותו ברורה והוא נמשך באופן קבוע לגברים.¹¹ גם בדברי הרב קוק אפשר לראות חלוקה בין מצב (הנפוץ יותר לדעתו) של אנשים שיכולים להילחם בנטייתם, למצב של אדם שנטייתו היא חלק מהותי וקבוע מזהותו.

9 עם זאת, כבר בכתבי אפלטון (בדיאלוג "המשתה") הובאה הטענה שהומוסקסואלים והטרוסקסואלים הם צאצאים של סוגים של בני אדם קדמונים מן המיתולוגיה היוונית, ומכאן שראה בנטייה המינית תכונה המאפיינת באופן עמוק את זהותו של האדם (יצוין כי גם אם התיאור המיתולוגי לא הובא כטיעון רציני ו"אמתי", הוא משקף את האופן שבו נתפסה ההומוסקסואליות).

10 עיין במאמרו של הרב עזריאל זילבר "הומוסקסואליות" (באתר האינטרנט של ישיבת ההסדר "שדמות נריה", archive.is/llZnP), שהקשה על גישתו של פוקו מדברי ספר החינוך (מצווה רט), שכתב כבר בימי הביניים שמשכב זכור הוא "טירוף". אמנם בגרסאות המקובלות יותר של ספר החינוך כתוב "טינוף" ולא "טירוף", וכך מסתבר יותר לגרוס, אך יש מקום להביא ראיה לגישה זו מדברי הרמב"ם שיובאו להלן, ולפיהם משכב זכור הוא "מחוץ לדרך הטבע".

11 הרב פיינשטיין מדגיש בתשובתו שאין הוא מתייחס למי שנכשל רק פעם או פעמיים, שנחשב רשע אך לא בעל מום. הרב עזריאל זילבר (לעיל, הע' 10) הביא שתי דרכים נוספות ליישב את הסתירה בין התשובות: א. התשובה השנייה נכתבה מאוחר יותר, וייתכן שהרב פיינשטיין חזר בו כשנחשף לתופעת ההומוסקסואליות המתרבה; ב. התשובה השנייה נאמרה בהלכות גיטין, והרב פיינשטיין הקל בה כדי שלא לעגן את האישה. הרב זילבר עצמו נטה לקבל תשובה שלישית, שהביא בשם הרב שבתי רפפורט, ולפיה הרב פיינשטיין סבור שיש אנשים שבאמת נהנים מיחסים עם גברים, אלא שאין זו הנאה מינית רגילה אלא הנאה שיש בה פגם וסטייה והיא נובעת מרצון פנימי להכעיס.

ייחוד עם גברים

אף שתופעת ההומוסקסואליות בעם ישראל היא תופעה חדשה, שאלת הייחוד עם גברים היא שאלה עתיקה. הדיון ההלכתי בשאלה זו הושפע מאוד מן העובדה שהנטייה החד-מינית לא הייתה נפוצה בעם ישראל בתקופת חז"ל, וכך נאמר במשנה (קידושין ד, יד):

ר' יהודה אומר: לא ירעה רווק בהמה, ולא ישנו שני רווקים בטלית אחת. וחכמים מתירים.

בביאור דעת חכמים, החולקים על רבי יהודה, נאמר בגמרא (קידושין פב ע"א):

תניא, אמרו לו לרבי יהודה: לא נחשדו ישראל על משכב זכור ולא על הבהמה. מדברי חכמים נראה שגם עצם החשש של משכב זכור לא היה קיים בעם ישראל, בניגוד למקורות שראינו לעיל שבהם מפורש שעם ישראל נכשל בעברה זו בהזדמנויות שונות. כיצד יש לפסוק במחלוקת התנאים? ייתכן ששאלה זו תלויה במחלוקת האמוראים המובאת בגמרא (קידושין פ ע"ב):

אמר רב יהודה אמר רב אסי: מתייחד אדם עם אחותו, ודר עם אמו ועם בתו. כי אמרה קמיה דשמואל, אמר: אסור להתייחד עם כל עריות שבתורה, ואפילו עם בהמה...

אפילו עם בהמה – אב"י מכלליה מכולה דברא. רב ששת מעבר ליה מצרא. רב חנן מנהרדעא איקלע לרב כהנא לפום נהרא, חזייה דיתב וקא גרס וקיימא בהמה קמיה, אמר ליה: לא סבר לה מר אפילו עם בהמה? אמר ליה: לאו אדעתאי.

בגמרא מבואר כי לדעת שמואל אסור להתייחד אפילו עם בהמה, ובפשטות הוא סבור כדעת רבי יהודה, בניגוד לרב אסי, המתיר זאת כדעת חכמים. בהמשך הגמרא הובאו סיפורים על כמה אמוראים שהכריעו לכאורה כדעת שמואל ונמנעו מלהתייחד עם בהמה, וכן כתבו הרי"ז (פסקי ריא"ז, קידושין, פרק ד, הלכה ד, אות ד) והראב"ן (סוף הלכות קידושין) שהלכה כשמואל ורב רבי יהודה.¹²

אולם התוספות (קידושין פא ע"ב, ד"ה אב"י) והרא"ש (קידושין, פרק ד, סימן כד) כתבו שמעיקר הדין הלכה כרב אסי, ואמוראים אלו "חומרא בעלמא קא עבדי". כך כתב גם הרמב"ם בפירוש המשנה (קידושין ד, יא):

12 ואף הרב יוסף צבי דינר בהגהותיו (קידושין פא ע"ב, ד"ה דתניא אמר ר"מ) נקט בפשטות שהאמוראים סברו כשמואל.

והמדקדקים מן החכמים היו מתרחקים מכל יחוד ואפילו יחוד בהמה על אף גודל טהרתם עליהם השלום.

מתוך ניתוח זה הסיק הרא"ש (קידושין, פרק ד, סימן כד) שאף שההלכה נפסקה כרבנן וכרב אסי, "המחמיר תבוא עליו ברכה" וראוי לכתחילה שלא להתייחד עם זכר או בהמה. ואמנם ה"ם של שלמה" (קידושין, פרק ד, סימן כג) סירב לקבל זאת:

מה שכתב וכל המחמיר תבא עליו עליו ברכה, על יחוד דעירות, דהיינו אמו ואחותו, וכן איתא בספר מצות גדול (לאוין קנו), אבל ייחוד דבהמה ומשכב זכור לא נחשדו ישראל על כך, ואי בעי האידנא להחמיר מיחזי כיוהרה.¹³

אך הרמב"ם (משנה תורה, איסורי ביאה, פרק כב, הלכה ב) וה"טור" (אבן העזר, סימן כד) וה"שולחן ערוך" (שם, סעיף א) הכריעו למעשה כי "אין איסור להתייחד עמהן, ואם נתרחק אפילו מיחוד זכר ובהמה, הרי זה משובח".¹⁴ וכן בשו"ת יוסף אומץ (סימן כו) האריך להשיג על דעת מהרש"ל, ואכן בפשט הגמרא הנ"ל משמע שלא כדבריו.

ייחוד עם זכר בימינו

האם יש איסור בימינו?

כפי שראינו, לדעת רוב מוחלט של הפוסקים מותר מעיקר הדין להתייחד עם זכר, אף שלכתחילה ראוי להחמיר בכך. טעם הדבר הוא, ש"לא נחשדו ישראל על משכב זכור", ואילו ביחס לגויים נאמר בגמרא (עבודה זרה טו ע"ב) ש"אין מוסרין להם תינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות", ופירש רש"י (שם, ד"ה ואין, בפירוש השני) משום שהנכרים חשודים על משכב זכור.¹⁵ יתר על כן, בגמרא (שם לו ע"ב) נאמר שגזרו על ילדי עובדי כוכבים שיהיו טמאים כזבים כדי שלא יתקרבו אליהם ילדים יהודים ויבואו לידי משכב זכר.

13 לא מבואר מתוך דבריו אם התכוון לבאר את דברי הרא"ש ולצמצם את היקף דבריו או שביקש לחלוק עליו (ועיין באוצר הפוסקים, סימן כד, אות ב, שהתלבט בהבנת דבריו). ייתכן כי לדעתו האמוראים הקפידו על ייחוד עם בהמה בשל חשש מראית עין או חילול השם, כדי שלא ירגנו הגויים בסביבתם, שהיו פרוצים בעריות מכל הסוגים, שאף חכמי ישראל עושים כן.

14 לשון ה"שולחן ערוך" (שם). עם זאת, בכמה כתבי יד, וכך נראה שגרס גם ה"מגיד משנה", השמיטו מילת "זכור" מלשון הרמב"ם, ולפי זה ייתכן כי כל החומרא נאמרה רק ביחס לבהמה. אכן לא מצינו בגמרא סיפורים על חכמים שהתרחקו מלהתייחד עם זכרים, וגם המילה "זכר" אינה מוזכרת בברייתות השונות, אף שמפשט הגמרא לא נראה שיש הבדל בין הדברים.

15 וכן אין להעמיד אצלם בהמה משום שנחשדו עליה (עבודה זרה כב ע"א).

חלוקה חדה זו, בין ישראל לנכרים, היטשטשה בדברי הפוסקים בדורות הבאים, ובמקומה הופיעה חלוקה בין תקופות שונות. וכך פסק ה"שולחן ערוך" (אבן העזר, סימן כד, סעיף א):

לא נחשדו ישראל על משכב זכר ועל הבהמה, לפיכך אין איסור להתייחד עמהן... ובדורות הללו שרבו הפריצים, יש להתרחק מלהתייחד עם הזכר.

ה"שולחן ערוך" קובע שהיתר הייחוד תלוי בתקופות, ומכיוון שבדורות הללו "רבו הפריצים" יש איסור גם ליהודים להתייחד עם זכר (וכן פסק ה"לבוש", שם). לעומת זאת, כפי שראינו לעיל, ה"ים של שלמה" כתב שבזמן הזה אין כל חשש של משכב זכר, "ואי בעי האידנא להחמיר מיחזי כיוהרה!" כמו כן, ברמ"א (יורה דעה, סימן קנג, סעיף א) משמע שאין איסור על ייחוד של זכרים עם גויים, והגר"א (שם, ס"ק ג) ביאר שאפילו הגויים "אין חשודים האידנא!"

בהסבר הפער העצום בין דברי הפוסקים נראה לומר כי הוא נובע מן ההבדל בין התרבויות שבהן חיו. המהרש"ל, הרמ"א והגר"א חיו באירופה הנוצרית, שסלדה ממשכב זכור ונלחמה בו בכל כוחה בהצלחה לא מבוטלת. לעומתם, רבי יוסף קארו חי בסביבה מוסלמית שהייתה סובלנית הרבה יותר כלפי תופעה זו. חילוק זה עולה מדברי הב"ח (אבן העזר, סימן כד), שהשיג על דברי ה"שולחן ערוך":

וכתב כן לפי מדינתו ודורותיו, ומשמע דיש להתרחק מדינא קאמר, אבל במדינתנו דלא נשמע שפרצו בעבירה זו א"צ להתרחק אלא דמ"מ מי שנתרחק ה"ז משובח.

מדברי הב"ח עולה כי החילוק איננו בין ישראל לנכרים או בין תקופות שונות, אלא תלוי בסביבה התרבותית הספציפית (וכך פסק ב"חכמת אדם", סימן קכו, סעיף יד). היתרו של הב"ח הובא ב"חלקת מחוקק" (סימן כד, ס"ק א) וב"בית שמואל" (שם, ס"ק א),¹⁶ אלא שהוסיפו שדווקא ייחוד הותר במדינותינו ואילו לשכב בטלית אחת אסור בכל מקום.

מה הדין למעשה בימינו? הראי"ה קוק (שו"ת דעת כהן, סימן ג) נטה להבין שהחילוק שחילק הב"ח הוא בין אקלימים שונים, ולאור זאת יש להחמיר בארץ ישראל:

הב"ח ז"ל אמר כן על ארצות האיברופא הקרות, אבל בארץ הקדם כארץ הקודש צריך ויש להתרחק מדינא.

16 לעומת זאת, עיין בספר "זכרון משה" לנכד החיד"א (אבן העזר, סימן כד), שהשיג על הב"ח וכתב שאולי אין הוא מודע לחטאים המתרחשים בחדרי חדרים.

אמנם חילוק זה אינו עולה מלשון הב"ח ושאר הפוסקים, שחילקו בפירוש בין מדינות "שפרצו בעבירה זו" למדינות שלא פרצו בכך, היינו שהחילוק הוא תלוי תרבות ולא תלוי אקלים. ואף הראי"ה קוק סיים במילים: "ויש לחקור אחר המנהג".

למעשה כתבו רוב הפוסקים במאה הקודמת שאין להחמיר בדיני ייחוד בין גברים. כך כתב הרב בנימין זילבר בשו"ת אז נדברו (חלק ו, סימן נ), ו"ערוך השולחן" (אבן העזר, סימן כד, סעיף ו) כתב שאפילו בשינה של שני רווקים יחד "מעולם לא שמענו לחוש לזה, והנזהר תבוא עליו ברכה". עם זאת, בעשרות השנים האחרונות הגישה לנושא זה השתתתה מעט. בכמה ספרים הובאה הנחיה של האדמו"ר מבעלז להימנע מייחוד בחדרי הפנימיות.¹⁷ הרב מרדכי גרוס (אום אני חומה, חלק ב, סימן קמו) כתב שיש לדאוג שיהיו כמה בחורים עם מפתחות של חדרי הפנימיות כדי שלא יהיה בהם ייחוד גמור, וכן הלאה.¹⁸

עוד יש להעיר כי לא ברור אם האיסור שחידש ה"שולחן ערוך" חל על המדינה כולה, או דווקא על אדם שחשוד בפריצות. וקצת משמע שהאזהרה היא לכשר שלא יתייחד עם אדם סתם שמה הוא פרוץ, ואילו כאשר שני גברים מכירים זה את זה כאנשים כשרים אין להם איסור ייחוד בכל מקרה.¹⁹

האם בעלי נטייה חד-מינית נחשבים "פרוצים"?

המנהג הרווח הוא שלא להקפיד על ייחוד של גברים הטרוסקסואלים, גם בזמן הזה. אך יש לדון מה דינם של גברים הומוסקסואלים. לכאורה יש לומר, לאור דברי ה"שולחן ערוך", שהומוסקסואלים נחשבים "פרוצים" במשכב זכר, ולכן אסור להם להתייחד עם גברים. אולם יש לדון מי נחשב "פרוץ": האם עצם הנטייה המינית מגדירה את האדם כ"פרוץ", או דווקא מימושה של נטייה זו? כלומר, האם אדם שנמשך לגברים אך מתגבר על משיכתו ולעולם לא נכנע לה, יוגדר כ"פרוץ"?

נראה ששאלה זו תלויה בהבנת דברי חכמים: "לא נחשדו ישראל על משכב זכור". קריאה פשוטה שלהם מעלה שישראל לא נחשדו לעבור בפועל על משכב זכור, ואין בה כל

17 עיין הרב יעקב ישראל לוגסי בים דרך חלק ב (התשס"ה), עמ' 66.

18 בשו"ת שיה כהן (לרב אליעזר כהן), חלק א, אבן העזר, סימן ד, כתב תחילה שהלכה כ"ערוך השולחן" ומהרש"ל, אך לבסוף הוסיף ששמע כי בימינו רבים נכשלים בכך ולכן יש להחמיר כדברי ה"שולחן ערוך".

19 וכך כתב הרב יעקב לוי גן נעול (התשס"ט), פרק ב, הע' 48, שמותר להתייחד עם אדם שידוע שהוא כשר.

התייחסות לנטייתם המינית הפנימית. אולם בדברי הרמב"ם (פירוש המשנה, סנהדרין ז, ד) אפשר להתלבט:

לא נחשדו ישראל על משכב זכור ועל הבהמה, לפי שהעם הזה הטהור לא תתקפהו תאותו לשני מעשים אלו שהם מחוץ לדרך הטבעי.

מקריאה פשוטה של דברי הרמב"ם נראה שטעם ההיתר הוא שהתאווה למשכב זכור כלל אינה מתעוררת בעם ישראל. ממילא, כאשר יש אדם שהתאווה כן מתעוררת אצלו, חוזר איסור ייחוד וניעור. אך אפשר להבין את דברי הרמב"ם גם באופן מעט שונה. הרמב"ם כותב שעם ישראל הוא עם טהור ולכן לא ייתקף בתאווה למשכב זכור. מה פירוש הדבר? מסתבר (בעיקר לפי גישתו המחשבתית של הרמב"ם) שההבדל בין עם ישראל לאומות העולם איננו הבדל גנטי, שיוצר שינויים בנטיות הטבעיות. ההבדל הוא הבדל חברתי-תרבותי, שיוצר יחס של גינוי וסלידה ממשכב זכור, וכן הבינו את דברי הרמב"ם בשו"ת תשובה כהלכה (סימן לט) לרב שלמה קורח ובשו"ת אך טוב לישראל (חלק ב, סימן יז) לרב אפרים כחלון. והוסיף הרב כחלון שפירוש זה מוכח מדברי ה"שולחן ערוך" שבימינו נחשדו גם ישראל במשכב זכור, וברור שההבדל בין הדורות איננו גנטי אלא תרבותי. לאור זאת אפשר לומר שאדם שנמשך מינית לגברים אך בפועל מתגבר על משיכה זו אינו יוצא מכלל ישראל שלא נחשדו על משכב זכור.

אולם כאשר אדם נכשל בפועל במשכב זכור, נראה בבירור שהוא בכלל ה"פרוצים" שאסורים בייחוד, וכן כתב הרב חיים פלאג' בספר "רוח חיים" (אבן העזר, סימן כד, סעיף א):

והנראה לומר בזה דכל שנכשל גם כי עשה תשובה שלימה הרי הוא באיסור יחוד עם הזכרים ויקבל עליו בשבועה חמורה ובנקיטת חפץ כי מעולם לא יתיחד עם הזכרים.

יש מקום להוסיף שגם מי שלא נכשל בפועל אלא היה קרוב להיכשל, הוא בכלל מי ש"תתקפהו תאותו", וצ"ע.²⁰

למעשה דן בשאלה זו בפירוש הרב שלמה קורח (שו"ת אך טוב לישראל, חלק ב, סימן יז) וטען שלהומוסקסואל יש איסור ייחוד עם גברים גם אם ברי לו שלא ייכשל. בטעם הדבר כתב שאפילו צדיק הדור אסור בייחוד עם אישה, משום שיש לו משיכה טבעית כלפיה,

20 הרב לוי (שם, פרק א, הע' 38) הסתפק בדינו של אדם שעבר על איסור זה כשלא היה שומר מצוות, מתוך רצון לנסות "דברים חדשים" ולא מתוך תאווה, ולאחר זמן חזר בתשובה.

והוא הדין שהומוסקסואל אסור בייחוד עם גבר אף אם הוא אדם צדיק שמעולם לא נכשל. הרב יעקב לוי²¹ נטה גם הוא לאסור, אלא שהסתפק בדבר וסיים ש"יש לעיין".²²

אך נראה שאפשר לדחות את ראייתו של הרב קורח, משום שדווקא מכך שאדם צדיק אסור בייחוד מוכח שהאיסור לא הוגדר לפי הסיכויים שיש לאדם מסוים לעבור עברה, אלא נאמר באופן קטגורי על כל גבר ואישה. ממילא, אם אין מקור לאיסור ייחוד אצל שני גברים, אין אפשרות לאסור זאת. כדי לברר יותר נקודה זו, נדון מעט באופי איסור הייחוד בין גברים.

אופי האיסור

מקורו של איסור ייחוד הובא בגמרא (קידושין פ ע"ב):

רמז ליחוד מן התורה מניין? שנאמר: "כי יסיתך אחיך בן אמך", וכי בן אם מסית, בן אב אינו מסית? אלא לומר לך: בן מתייחד עם אמו, ואסור להתייחד עם כל עריות שבתורה.

מן המילים "בן אמך" למדה הגמרא שמותר לבן להתייחד דווקא עם אמו ולא עם שאר עריות שבתורה. מתוך כך הקשה הרב רפאל חזן בשו"ת חקרי לב (אבן העזר, סימן יז): כיצד אפשר להתיר ייחוד עם זכר, והרי הפסוק התיר דווקא ייחוד עם האם! ואמנם יש פוסקים שלמדו מדברי הגמרא להתיר את כל הקרובות שלא נחשדו עליהן (כפי שנראה להלן), אך לדעת רוב הפוסקים ההיתר נאמר דווקא באם (ובת) ולא בשאר עריות! מכך הסיק ה"חקרי לב" שדין ייחוד נאמר רק בייחוד של גבר עם אישה (בדומה לבן עם אמו) ולא בייחוד עם גבר או בהמה. וגם לדעת רבי יהודה, אין ייחוד בין גברים כלול באיסור שנלמד מן הפסוק, אלא שמכיוון שבפועל נחשדו אסר עליהם להתייחד.

כדבריו יש להוכיח מכך שאפילו רבי יהודה, שסבר שישראל נחשדו על משכב זכור, לא אסר ייחוד של שני גברים אלא דווקא ששני רווקים יישנו בטלית אחת. וכך עולה מדברי הרמ"ע מפאנו (שו"ת, סימן קל):

21 שם, פרק ב, הע' 48.

22 וכעין זה כתב גם הרב עזריאל זילבר (לעיל, הע' 10): "מסתבר שאדם בעל נטיות הפוכות, אסור לו להתייחד עם זכר, כשם שיש איסור ייחוד בכל העריות. אומנם יש בכל אופן הבדל בדרגת החומרה. מסתבר שאומנם ייחוד עם כל העריות נאסר מן התורה, אך לא עם זכר, שהרי, 'לא נחשדו ישראל על כך'. יתר על כן, לא מצינו שרבנן אסרו על ייחוד עם זכר לחשוד על כך. ייתכן שרבנן לא גזרו על כך כי מציאות כזו היא בגדר 'מילתא דלא שכיחא' שלא גזרו בה רבנן. אך בכל אופן נראה לאסור ייחוד, כי לאדם שנוגע בכך, הרי ייחוד עלול לגרום להרהורי עבירה וכיו"ב, אם לא לדברים גרועים מכך".

אינו מתייחד עם האנשים כנשים, כך היא שנויה בתוספתא שלפנינו סוף בכורים. וכתב כסף משנה בסוף הלכות אסורי ביאה דרבי יהודה דמתניתין סוף קדושין פב ע"א היא, ואנו אין לנו בדברי רבי יהודה התם אלא מאי דקתני לא יישנו שני רוקים בטלית אחת.

כלומר, גם אם יש דין ייחוד בין גברים אין הוא גזרה מוחלטת אלא דין הרחקה שמותאם לסיטואציה מסוימת.²³ כך משמע גם מלשון ה"שולחן ערוך" (אבן העזר, סימן כד, סעיף א), "יש להתרחק מלהתייחד", השונה מלשונו בשאר איסורי ייחוד. מאידך, הגר"א (שם, ס"ק ג) נימק את דברי ה"שולחן ערוך" במילים: "דלא התיירו אלא משום דלא נחשדו", ומשמע מלשונו שעיקר דין ייחוד חל גם על גברים, וכאשר הם חשודים חוזר עיקר האיסור וניעור.²⁴

לפי גישת ה"חקרי לב", ופשט לשון ה"שולחן ערוך", יש מקום רב לומר שנחיל איסור זה רק על מי שבפועל אינו מתגבר תמיד על יצרו, ולא על כל מי שיש לו משיכה מינית לגברים.

גם הרב שלמה קורח (שו"ת אך טוב לישראל, חלק ב, סימן יז), שהחיל את האיסור על כל בעלי המשיכה לגברים, הודה שאין מדובר באיסור גמור שנלמד מן הפוסקים, אלא בדין שנלמד מסברה וקיים רק כאשר יש חשש ריאלי לעברה.²⁵ מכך הסיק שהאיסור קיים רק כאשר שני הגברים המתייחדים הם הומוסקסואלים, משום שכאשר רק אחד קזה מסתבר שהשני לא ישמע לו לעבור עברה, והוסיף לכך את העובדה שגברים אין דעתם קלה. וכן כתב גם בספר "גן נעול".²⁶

23 מודל דומה אפשר למצוא בדברי ה"עזר מקודש" (סימן כב, סעיף א), שכתב שאותם אמוראים שהחמירו שלא להתייחד עם בהמות לא נהגו עמן דיני ייחוד גמורים אלא רק הרחקות קלות יותר.

24 יש מקום לתלות שאלה זו במחלוקת הראשונים בעניין תוקף דין ייחוד: לפירוט דעות הפוסקים ראה אנציקלופדיה תלמודית, כרך כג, ערך ייחוד. אם איסור ייחוד הוא מן התורה, קל יותר להבין שמדובר בעיקרון שמשנתנה לאור המציאות, אך אם מדובר בגזרה מדרבנן, אזי אם לא גזרו על ייחוד בין גברים אין אנו יכולים לגזור על כך מדעתנו. ויש מקום רב לדחות תלייה זו.

25 עיין שם שדן באריכות אם מדובר באיסור גמור (כפי שדייק הב"ח בדברי ה"שולחן ערוך") או רק בהנהגה טובה (כפי שמשמע מלשון ה"שולחן ערוך": "יש להתרחק").

26 לעיל, הע' 19. עם זאת, ייחוד של תינוקות עם נכרי נאסר גם כשהתינוק אינו נמשך לגברים, כנראה מתוך חשש שמא הנכרי יאנוס אותו ולא יהיה לו כוח להתנגד לכך.

ייחוד עם נשים

ראשית, יש להבהיר כי הדיון בחלק זה מתמקד רק בחלק מן ההומוסקסואלים שבהם דן החלק הקודם, משום שהחלק הקודם מתייחס לכל מי שיש לו משיכה מינית לגברים, אף אם הוא נמשך גם לנשים (ביסקסואל), ואילו חלק זה מתייחס רק לאדם שנמשך באופן בלעדי לגברים וסולד ממגע מיני עם נשים.

במקרה כזה יש בפשטות ניגוד בין ההגדרה הפורמלית של הדין, איסור ייחוד של גבר עם אישה, לטעמו של הדין, חשש שמא יגיעו לידי עברה. במבט ראשון נראה ששאלה זו תלויה בחקירת האחרונים, אם איסור ייחוד הוא איסור עצמי או רק הרחקה מפני חשש ריאלי לעברה.²⁷ עם זאת, למעשה נראה שאין לנסח את השאלה בצורה דיכוטומית כזו, משום שגם הסוברים שמדובר באיסור עצמי מודים שהוא אינו קיים כשאין אפשרות של ביאה (כגון כשבעלה בעיר), וגם הסוברים שמדובר בהרחקה מודים שחז"ל יצרו גזרה כללית ואין לדון בכל אדם ובכל מצב ולבחון אם יש חשש סביר שיגיעו לידי ביאה.

אם כן, נראה שעלינו לבחון שתי שאלות: האם יש תקדימים להתרת ייחוד במציאויות שאין בהן חשש עברה, אף שלא הוחרגו בפירוש על ידי חז"ל? ואם התשובה לשאלה הקודמת חיובית, האם ההומוסקסואליות נחשבת מציאות כזו?

חריגים בדיני ייחוד

כבר בדברי חז"ל אפשר למצוא מציאויות רבות שהוחרגו מאיסור ייחוד. הדוגמה הבולטת ביותר לכך היא דין ייחוד עם קרובות. במשנה (קידושין ד, יב) נאמר: "מתייחד אדם עם אמו ועם בתו".

ובגמרא (קידושין פא ע"ב) הובאה מחלוקת אמוראים בעניין, כפי שהזכרנו לעיל:

אמר רב יהודה אמר רב אסי: מתייחד אדם עם אחותו, ודר עם אמו ועם בתו. כי אמרה קמיה דשמואל, אמר: אסור להתייחד עם כל עריות שבתורה, ואפילו עם בהמה.

ה"שולחן ערוך" פסק להלכה את דברי המשנה, שמותר להתייחד רק עם אמו ובתו, אולם הרא"ש (קידושין, פרק ד, סימן כד) פסק כרב אסי, שמותר להתייחד עם אחותו, וכן כתבו

27 עיין באריכות בספרו של הרב שמואל הבר את צנועים חכמה, חלק ג (התשס"ט), עמ' מז-עב.

להלכה רוב רובם של הפוסקים.²⁸ יתר על כן, יש מן הפוסקים שהתירו גם ייחוד עם שאר קרובות.²⁹

מהי משמעותו של היתר זה? נראה שאפשר להבין את ההיתר בשתי דרכים: דין מיוחד שנאמר בקרובות ונלמד מדברי הפסוק שהתיר לבן להתייחד עם אמו, או סברה שאין חשש לעברה במערכת יחסים כזו שאין בה מתח מיני. הנפקא מינה הידועה ביותר לחקירה זו היא דין ילדים מאומצים: לדעת ה"ציץ אליעזר" (שו"ת, חלק ו, סימן מ, פרק כא) אפשר להתיר ייחוד עם ילדים מאומצים, משום שגם בהם קיימת סברת ההיתר שאין דרכם לבוא לידי עברה (על פי לבוש, אבן העזר, סימן כב, סעיף א), וכן כתב הרב חיים דוד הלוי (שו"ת עשה לך רב, חלק ג, סימן לט). לעומת זאת, ה"מנחת יצחק" (שו"ת, חלק ט, סימן קמ), ה"דברי יציב" (שו"ת, סימן מו) ו"שבט הלוי" (שו"ת, חלק ו, סימן קצו) חלקו על היתר זה. דרך ביניים אפשר למצוא בשו"ת בצל החכמה (חלק ד, סימן יד), שהתיר לגר להתייחד עם אמו הביולוגית (שאינה נחשבת אמו ה"הלכתית") כאשר מדובר בייחוד דרבנן (ואפילו בפנויה נידה, שהיא ספק דאורייתא).

לענייננו יש מקום להשוות דין זה לנידון דידן, משום שבשני המקרים מדובר במקרה שלא הוגדר על ידי חז"ל כמותר אף שלמעשה אין בו חשש עברה. אך יש גם אפשרות לחלק לשני הכיוונים: מחד, המקרה של ילדים מאומצים מבוסס על היתר שיסודו בגמרא ויש לו בסיס מציאותי הניכר לעין, בניגוד להומוסקסואליות, שהיא מצב נפשי אישי שאין לו התייחסות במקורות. מאידך, במקרה של ילדים מאומצים מדובר בסופו של דבר במקרה שיש בו אפשרות למשיכה מינית (וכבר היו דברים מעולם), אך אפשרות כזו אינה קיימת אצל הומוסקסואל מובהק. ואכן, מדברי ה"מנחת יצחק" (שו"ת, חלק ט, סימן קמ) נראה שהאיסור בילדים מאומצים הוא משום שלא פלוג רבנן, וסברה זו נכונה ביתר תוקף בנידון דידן. לעומת זאת, ב"שבט הלוי" (שו"ת, חלק ו, סימן קצו) אסר זאת משום ש"יש הבדל רב בין עצמו ובשרו של בן ובת ממש, שהרגש של הרחקה מקריבה דערוה לאב ואם הוא בטבע יותר אצלם מילד וילדה זרים", וממילא יש מקום להבין שכאשר אין כלל משיכה מינית אפשר יהיה להתיר ייחוד.

דוגמה נוספת שיש לדון בה היא דין אישה זקנה. הדעת נותנת, וגם בדברי חז"ל יש מקורות לכך, שאין חשש רב שאדם יתפתה לעבור עברה עם אישה זקנה. עם זאת,

28 שו"ת איגרות משה, אבן העזר, חלק ד, סימן סה; שו"ת שבט הלוי, חלק ה, סימן רא; שו"ת ציץ אליעזר, חלק ו, סימן מ, פרק כ; שו"ת אז נדברו, חלק י, סימן כא, ועוד רבים.

29 לבוש, אבן העזר, סימן כה, סעיף א; רש"ש, קידושין פא ע"ב, על רש"י, ד"ה מתייחד; שו"ת הרדב"ז, חלק ז, סימן לב. ועייין אבן עזרא, דברים כז, יט.

הרמב"ם (משנה תורה, איסורי ביאה, פרק כב, הלכה א) וה"שולחן ערוך" (אבן העזר, סימן כב, סעיף א) הדגישו שאיסור ייחוד נאמר בכל אישה, "בין זקנה בין ילדה", ומדבריהם יש מקום לדייק שאיסור ייחוד נאמר גם במקרים שבהם בפועל אין משיכה מינית. אך מצאנו בדברי האחרונים שהקלו בייחוד עם אישה זקנה יותר מבייחוד עם צעירה. כך למשל כתב בשו"ת הרדב"ז (חלק ג, סימן תפא), שהתיר מצב מסוים של ייחוד דווקא עם זקנות בנות ארבעים ומעלה.³⁰ גישה קיצונית יותר אפשר למצוא בספר "אפי זוטרי" (אבן העזר, סימן כב, ס"ק לב), שדן באדם ששכר לעצמו משרתת ולעתים הם נמצאים במצב של ייחוד:

ופשוט דלא כל האנשים ולא כל הנשים שוו בשיעוריהן, דאם הוא אדם צנוע והיא גם כן צנועה ובעלת זקנה, והאיש לבדו בבית.

אמנם הגישה הרווחת יותר בפוסקים היא לאסור ייחוד גם עם אישה זקנה, אך בדבריהם לא ברור על איזו זקנה מדובר. בפשטות משמע שהכוונה לזקנה בניגוד לילדה, היינו לאישה מבוגרת (והרדב"ז נקב בגיל ארבעים), ובמקרה כזה אמנם אין הסיכון שקיים במקרה של בחורה צעירה, אך עדיין יחסי אישות אינם דבר מופרך. שאלתנו דומה יותר למקרה שבו האישה היא "זקנה" בלשון מודרנית, כגון אישה בת תשעים, ובכך אין דיון מפורש בפוסקים הנ"ל.

ממילא נראה יותר לדמות את ענייננו לדין זקן שתשש כוחו, שנדון בדברי הפוסקים. עיקר הדיון בסוגיה זו נמצא בדברי ה"ציץ אליעזר" (שו"ת, חלק ו, סימן מ, פרק כב), שכתב (על פי ה"קריית מלך רב" ופוסקים אחרים) שזקן שאין לו גבורת אנשים להתקשות מותר להתייחד עם אישה, משום שאין לו דרך להגיע לידי עברה. על פסיקה זו כתב לו הרב יוסף שלום אלישיב מכתב שבו הקשה על דבריו מדברי שו"ת זית רענן (חלק א, אבן העזר, סימן א), שכתב שיש איסור ייחוד גם בכהאי גוונא. על כך השיב ה"ציץ אליעזר" (שו"ת, חלק ז, סימן מו) ודחה את ראיות ה"זית רענן", ובחלק הבא אחריו (ח, יד) שב וחיזק את ההיתר על פי דברי ה"חתם סופר". כמו כן, גם ה"זית רענן" מודה שהאיסור הוא רק בייחוד דאורייתא, ולא בייחוד דרבנן (כגון פנויה שאינה נידה או ייחוד עם שתי נשים, ולכמה מן הפוסקים גם ייחוד עם פנויה נידה).

על דברים אלו כתב ה"איגרות משה" (שו"ת, אבן העזר, חלק ד, סימן סה) שברור לחלוטין שאם אין אפשרות כלל לבעול אין לאסור ייחוד, שהרי אין כל טעם לאיסור זה; הדיון

30 עיין שו"ת מנחת יצחק, חלק ז, סימן עג.

הוא רק בזקן שמסתבר שלא יתקשה אך יש להסתפק שמא תתקפנו תאוותו ויתקשה, ובמקרה כזה יש לאסור ייחוד דאורייתא ולהתיר ייחוד דרבנן.

לענייננו, בפשטות נראה שמי שאוסר ייחוד אפילו כשאין אפשרות טכנית לקישוי (כפי שהבין הרב אלישיב בדעת ה"זית רענן"), יאסור גם ייחוד עם הומוסקסואל, ונראה שדינו דומה מאוד לדין זקן שיכול פיזית להתקשות אלא שבדרך כלל אין לו תאוה לכך, ולדעת ה"איגרות משה" הוא אסור בייחוד דאורייתא ומותר בייחוד דרבנן. עם זאת, גם על השוואה זו יש מקום לפקפק, הן לקולא הן לחומרא: מחד, הזקנה ניכרת, והקשיים בתפקוד המיני של זקנים נזכרו כבר בגמרא, וממילא יש להקל בה יותר מן התופעה החדשה והלא ניכרת של הומוסקסואליות. מאידך, אצל זקנים יש אמנם קשיים בתפקוד המיני, אך באופן בסיסי יש להם משיכה מינית לנשים, מה שאין כן אצל הומוסקסואל.

עוד יש להעיר שה"ציץ אליעזר" (שו"ת, חלק ו, סימן מ, פרק כב) כתב שכאשר הייחוד גלוי לאנשים שאינם מכירים את מצבו של הזקן, יש להימנע מכך משום מראית עין.

ייחוד במי שאינו נמשך לנשים

בדברינו לעיל ראינו כמה מקרים שבהם דנו הפוסקים אם להתיר ייחוד במקרה שבו אין חשש להתעוררות היצר ולביצוע עברה, ועמדנו על כך ששאלות אלו נתונות במחלוקת ושיש מקום לחלק בהן בין דיני דאורייתא לדיני דרבנן. כעת נדון באופן ספציפי אם הומוסקסואליות נחשבת חריגה בדיני ייחוד.

נראה שהדגם שאפשר ליישם בענייננו הוא דגם שנמצא בכמה מקומות בש"ס. וכך נאמר בגמרא (ברכות כ ע"א):

רב גידל הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דטבילה, אמר להו: הכי טבילו והכי טבילו. אמרי ליה רבנן: לא קא מסתפי מר מיצר הרע? אמר להו: דמיין באפאי כי קאקי חיורי.

וכעין זה נאמר בגמרא (כתובות יז ע"א):

רב אחא מרכיב לה אכתפיה ומרקד, אמרי ליה רבנן: אנן מהו למיעבד הכי? אמר להו: אי דמיין עלייכו ככשורא – לחיי, ואי לא – לא.

בשני המקרים הללו אנו מוצאים תלמידי חכמים שהקלו לעצמם בהלכות צניעות באופן מופלג, משום שלא חשו משיכה כלפי נשים. כך פירשו הראשונים גם את מעשיו של עולא המובאים בגמרא (שבת יג ע"א; עבודה זרה יז ע"א):

עולא כי הוי אתי מבי רב הוה מנשק להו לאחוותיה אבי חדייהו, ואמרי לה אבי ידיהו. ופליגא ידיה אדידה, דאמר עולא: אפילו שום קורבה אסור, משום לך לך אמרי נזירא סחור סחור, לכרמא לא תקרב.

ופירש הריטב"א (שבת יג ע"א, ד"ה ופליגא):

ופליגא ידיה אדידה – פי' כי היה מיקל לעצמו לפי שמכיר ביצרו, וכהווא דאמר דמיין עילאי כי קאקי חיורי.

וכעין זה כתבו התוספות (עבודה זרה יז ע"א, ד"ה ופליגא):

מה שהיה מיקל לעצמו היינו משום דמיין עליה כי כשורא.

יש להדגיש שאמוראים אלו לא הסתמכו על עצם העובדה שהיו צדיקים ולא היה חשש שיבואו לידי חטא, שהרי כבר נאמר בגמרא (סוכה נב ע"א): "כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו", אלא הם הסתמכו על כך שהגיעו למדרגה כזו של פרישות שבה המפגש עם נשים כלל לא עורר אצלם יצר או תאוה.

כדי שנוכל ללמוד ממקרים אלו לענייננו יש להניח שתי הנחות נוספות. ראשית, ההיתר לא נאמר דווקא לצדיקים אלא לכל מי שבפועל אין מתעוררת אצלו תאוה. הנחה זו מתבססת על דברי בעל ה"לבוש" (אורח חיים, מנהגים, אות לו) בעניין ברכת "שהשמחה במעונו" בסעודה שיש בה תערוכת נשים וגברים:

ואפשר משום שעכשיו מורגלות הרבה הנשים בין האנשים, ואין כאן הרהורי עבירה כל כך, דדמיא עלן כקאקי חיורי מרוב הרגלן ביננו, וכיון דדשו דשו.

בדבריו מבואר שסברת "קאקי חיורי" לא נאמרה דווקא בצדיקים אלא בכל מציאות שבה בפועל אין הרהורי עברה. ובאמת, בעל ה"עיון יעקב" (ברכות כ ע"א) כתב שההיתר של רב גידל נבע מכך שרב גידל היה עקר ו"נאבדה ממנו חמדת נשים".³¹

הנחה נוספת היא, שכל אדם יכול להחליט לעצמו שנשים דומות עליו כקאקי חיורי. נראה שיש להוכיח נקודה זו מדבריו של רב אחא לתלמידיו, שכל אחד מהם אם נשים נדמות לו "כשורא" הוא יכול לשאת אותן על כתפיו. ואף שבספר החינוך (מצווה קפח) כתב שדווקא בימיהם הם היו יכולים להעיד על עצמם שאין להם יצר הרע, ושבמינו אסור לסור מכל ההרחקות שהורו לנו חז"ל, הסמ"ק (מצווה ל) כתב שהעיקרון העולה מן

31 עיין בספר "מראית עין" לחיד"א (ברכות כ ע"א) ובספר "לקוטי בתר לקוטי" (ברכות שם), שהשיגו על פירוש ה"עיון יעקב".

הגמרא מיושם גם בימינו, וכן עולה מדברי המאירי (קידושין ע"א, ד"ה אין) והריטב"א (קידושין פב ע"א, ד"ה הכל).³²

עוד יש להעיר שהתייחסות מפורשת בגמרא יש דווקא לדיני נגיעה, ואין התייחסות מפורשת לדין ייחוד (אף שייטכן שהוא כלול במעשיו של רבי יוחנן, שישב על שערי טבילה). אף על פי כן נראה שיש להוכיח מכאן שמעמדו של אדם שלא נמשך לנשים הוא מעמד מוכר בהלכה, ושאפשר לגזור ממנו הקלות בהלכות צניעות. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (שו"ת, חלק ו, סימן מ, פרק כב), שכתב שיש להחמיר יותר בדיני נגיעה מאשר בדיני ייחוד.³³

התייחסות מפורשת לענייננו יש בדברי הרב שלמה קורח (שו"ת תשובה כהלכה, סימן לט): "כיון שכתבנו שאין זאת אלא נטיה מיצר הרע, אסור יחוד עם אשה". מדבריו רואים שהוא נקט כשיטת הרב פיינשטיין, שרואה בהומוסקסואליות רק נטייה מנטיות היצר, וממילא אינו מעניק לה מעמד הלכתי. אך לאור ההיכרות עם המציאות בימינו נראה שכאשר אדם מכיר בעצמו שאין לו כלל משיכה לנשים אפשר יהיה להקל בכך.

סיכום

הכלל האומר שאסור לגבר להתייחד עם אישה ומותר לגבר להתייחד עם גבר, איננו כלל מוחלט. מחד, לאנשים החשודים על משכב זכור אסור להתייחד עם גברים, ומאידך, במצבים שבהם אין חשש למשיכה מינית יש המתירים לגבר להתייחד עם אישה.

מלבד הדיון במחלוקות הפוסקים השונות, עלתה שוב ושוב שאלה לאורך המאמר: האם מבחינת ההלכה הומוסקסואליות מגדירה את זהות האדם? אם כן, אזי יש מקום להפקיע ממנו את ההיתר של שני גברים להתייחד, וכן להתיר לו ייחוד עם נשים בדומה לייחוד עם קרובות. אם לא, יש להשוות את דינו לדין אדם רגיל. לקראת סוף המאמר ניסינו לטעון שיש להשוות את הומוסקסואל לאלו שאמרו שנשים דומות עליהם כאווזים או כקורות, ומדברי הגמרא והראשונים עולה שיש בכך כדי להתיר חלק מהלכות צניעות.

המסקנות המעשיות שיש לגזור מדברינו הן:

32 ועיין: הרב בנימין יהושע זילבר **תורת ההסתכלות** (התשכ"א), סימן ז; הרב נתנאל חיים בן משה **תורת ההרהור** (התשס"ח), סימן כא.

33 אמנם אפשר לפרש בדוחק שהסיפורים בגמרא הנ"ל אינם מתייחסים לדינים שנאסרו בפירוש על ידי חז"ל, אך פרשנות כזו אינה עולה מפשט דברי הראשונים הנ"ל. ועיין **תורת ההרהור**, שם.

א. לשני גברים החשודים על משכב זכר אסור להתייחד זה עם זה. איסור זה איננו מוחלט, והוא קיים רק במצבים שבהם יש חשש ריאלי שיבואו לידי איסור. לאור זאת נראה כי יש להחמיר בכך רק באחד משני מצבים: כאשר אחד הצדדים נכשל בעבר בפועל במשכב זכור, או כאשר שני הגברים הם הומוסקסואלים, ומדובר בייחוד גמור, ובוודאי כשהם נמשכים זה אל זה.

ב. לגבר ואישה אסור להתייחד זה עם זה. יש מן הפוסקים שראו בכך איסור גמור שחל תמיד מלבד במקרים המפורשים בדברי חז"ל, ואחרים ובראשם ה"ציץ אליעזר" התירו במקומות שאין בהם חשש עברה (כגון בילדים מאומצים ובזקנים). פוסקים רבים (למשל "איגרות משה", "בצל החכמה") חילקו בהקשר זה בין דיני ייחוד מדאורייתא לדיני ייחוד מדרבנן. לאור זאת נראה שאפשר להקל בדיני ייחוד דרבנן, כגון ייחוד עם פנויה שאינה נידה או ייחוד עם שתי נשים.

ג. בשעת הצורך יש מקום להקל גם בייחוד עם פנויה נידה שהיא ספק דאורייתא. עם זאת, יש לסייג את ההיתר בשני סייגים: ההיתר הוא דווקא כאשר מדובר באדם שנטייתו המינית קבועה והוא אינו מסוגל כלל לקיים יחסים עם נשים; ההיתר הוא דווקא כאשר העדים לייחוד (ובעיקר האישה שאתה הוא מתייחד) מודעים לזהותו המינית (ואין בכך משום "מראית עין").